

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

O‘ZBEK FILOLOGIYASI FAKULTETI

ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

“Himoyaga tavsiya qilaman”

Fakultet dekani: Sh.Nuriddinov

HAMID OLIMJON IJODIDA XALQ OG‘ZAKI IJODI AN‘ANALARI
mavzuidagi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Bajardi: filologiya va tillarni o‘qitish
(o‘zbek tili) yo‘nalishi bitiruvchisi
4 kurs talabasi Nortosheva M.

ILMIY RAHBAR:

Filologiya fanlari nomzodi A.Hamdamov

Bitiruv mlakaviy ishi kafedradan dastlabki himoyadan o‘tdi.

--- sonli bayonnomasi “-----” -----2016 yil

QARSHI – 2016 y

MUNDARIJA

Kirish	3
I BOB. HAMID OLIMJON VA XALQ OG'ZAKI IJODI	
1.1. Shoir ijodida folklor an'analarining o'rni.....	5
1.2. Hamid Olimjonning xalq og'zaki ijodidan foydalanish mahorati...	24
II BOB. SHOIR IJODIDA ADABIY ERTAK VA DOSTONLARNING O'RNI	
2.1. "Oygul bilan Baxtiyor" dostonida epiklik va an'ana talqini.....	34
2.2. Adabiy ertaklarda uydirma va reallikning uyg'unligi.....	44
UMUMIY XULOSALAR	58
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	60

Mavzuning dolzarbligi.

Hamid Olimjon xalq og‘zaki ijodi zaminida voyaga yetdi. Shu sababdan bo‘lsa kerak, xalq og‘zaki ijodining ta‘siri uning she‘rlarining faqat vazniga, ohangigagina emas, balki shoirning qariyb barcha asarlarining ruhiga ham singib ketgan, deb ayta olamiz. Shoir xalq og‘zaki ijodidan asarlariga sujetlar tanladi, shunga mos holatlarni tanladi, folklor namunalari asosida jozibali obrazlar, xarakterli misralar kashf qila oldi. Adabiy ertak dostonlaridagi syujetlarni real hayot voqealari bilan uyg‘unlashtirdi. Shoir ijodining ana shu qirrasini o‘rganish ishning dolzarbligini anglatadi.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi. Hamid Olimjon o‘zbek she‘riyati yangi davrida o‘ziga xos yo‘nalish yaratgan shoir hisoblanadi. Ijodkor XX asrning 20-yillaridan faoliyat ko‘rsatdi. Shoir ijodi she‘r ixlosmandlari va adabiyotshunoslarni befarq qoldirmadi. Tanqidchi va adabiyotshunos olimlarimizdan Salohiddin Mamjonov, Sarvar Azimov, Ozod Sharafiddinov, Matyoqub Qo‘shjonov, Naim Karimov, Umarali Normatov, Abdug‘afur Rasulov, Baxtiyor Nazarov, No‘mon Rahimjonov, Ibrohim G‘afurovlar ijodkor olamini o‘rgandilar, ilmiy risola va maqolalar tayyorlashdi.

Malakaviy ishning maqsad va vazifalari. Biz o‘z ishimizda XX asr o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Hamid Olimjon ijodiy merosini atroflicha o‘rganmoqchi bo‘ldik. Shoirning bir qator voqeband she‘rlari bilan bir qatorda “Zaynab va Omon”, “Oyguil bilan Baxtiyor”, “Semurg’ yoki Parizod va Bunyod”, “Muqanna” kabi o‘nlab asarlari, ertak – doston va dramalari kitobxonlarning sevimli asariga aylangan. Shoir asarlariga adabiyotshunoslarimiz ham befarq bo‘lishmagan. Biz o‘z oldimizga shoirning xalq og‘zaki ijodi an‘analaridan foydalanishdagi mahoratini o‘rganishni maqsad etib qo‘ydik. Shuningdek, shoirning adabiy ertak dostonlarida rivoyat va reallikning uyg‘unlashtirilishidagi shoir mahoratiga e‘tibor qaratdik.

Ishning ilmiy yangiligi. Ishda Hamid Olimjon ijodida follor an‘analarining o‘rni masalasi tadqiq qilinib, ilmiy-nazariy xulosalar chiqarildi. Shoir asarlari syujetida xalq og‘zaki ijodi bilan real hayotni uyg‘unlashtirish borasidagi mahoratini tadqiq etish ishning o‘ziga xos ilmiy yangiligini belgilashga xizmat qiladi. Shuningdek, ishda muammoning quyidagi jihatlarini yangilik sifatida qayd etish lozim:

– shoir dostonlarida jonli xalq tilidan mohirona foydalanib voqealar syujetini real hayot voqealari bilan bog‘lashga erishgan degan xulosaga kelindi.

Tadqiqot predmeti va obykti. Tadqiqotning predmeti sifatida Hamid Olimjon ijodida folklor an‘analari, shoir ijodining shakllanishidagi manba va omillar, xalq og‘zaki ijodining shoir ijodidagi tutgan o‘rni kabilar asos qilib olindi. Shoirning “Oyguil bilan Baxtiyor”, “Semurg’” hamda “Muqanna” tarixiy dramasi ishning obykti qilib olindi.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati. Hamid Olimjon ijodiga qarash hozirgi adabiyotimizda o‘zgardi. Sobiq sho‘ro davri adabiyotida shoir ijodi bir tomonlama

o'rganildi, ko'p asarlari bir tomonlama tahlil qilindi. Bu haqdagi ayrim mulohazalar Ozod Sharafiddinov, Salohiddin Mamajonov, Naim Karimov, Hotam Umurov, Baxtiyor Nazarov, Ibrohim Haqqulov va Ibrohim G'afurovlarning tanqidiy maqolalarida uchraydi. Shuningdek, shoir tavalludining 100 yillicini nishonlash munosabati bilan ilmiy-nazariy konferensiyalar uyushtirildi, Gazeta va jurnallarda, maxsus to'plamlarda Ishni yoritishda shoir to'plamlari, yuqorida nomlari keltirilgan tanqidchilarning tadqiqotlaridan foydalandik. Ayrim she'rlari, ertak va dostonlarini tahlil qildik.

I BOB. HAMID OLIMJON VA XALQ OG'ZAKI IJODI

1.1. Shoir ijodida folklor an'alarining o'rni

Shoirning bolalik chog'laridanoq folklorga alohida mehr qo'yishga, xalq shoirlari bilan ko'p yillar davomida hamnafas, hamdard va ijodiy aloqada bo'lishga bobosi Mulla Azim sababchi bo'lgan. Chunki, u Fozil Yo'ldosh o'g'li bilan shaxsan tanish, hayotda qarddon va do'st bo'lgan. Xalq shoirining aytishicha, vaqti-vaqti bilan Jizzaxga borib, do'stining ya'ni Azim boboning uyida, bir hafta, ikki hafta turib, qarddonlariga qo'shiq aytib qaytgan.

Ana shunday o'zaro hayotiy do'stlik, ijodiy hamkorlik, qizg'in suhbatlardagi doston va qo'shiqlarning ijro etilishi shu mo'tabar xonadonning kichik a'zosi yosh Hamidning murg'ak qalbida chuqur iz qoldiradi; o'z davrining dongdor kuychisi Fozil shoir bilan yoshlikdan shaxsan tanishadi. Bo'lajak shoir qalbida she'riyatga, folklorga bo'lgan havas g'unchalari yanada oshadi. Keyinchalik shu sohaning jonkuyari va tadqiqotchilaridan biriga aylanishiga sabab bo'ladi.

1.2. Hamid Olimjonning xalq og'zaki ijodidan foydalanish mahorati

H. Olimjonning folklor ruhida yaratilgan liro-epik asarlari bugungi kunda ham estetik qimmatini yo'qotmaganligi bilan barobar, o'z davrida juda muhim adabiy-tarixiy vazifani ado etgan edi. XX asrning 30-yillari dostonchiligiga bag'ishlangan ko'pgina tadqiqotlarda, monografiya va maqolalarda masalani bu tomoniga juda kam ahamiyat berilgan.

H. Olimjon xalq og'zaki ijodiyotining bebaho namunalaridan saralab olgan badiiy jamg'armalari hech bir mubolaga'asiz aytish mumkinki dramatik asarlari to'qimasiga ham singib ketdi. Bu hol ikkinchi jahon urushi davri o'zbek adabiyotida folklorga bo'lgan yalpi qiziqishning xarakterli namunalaridan biri sifatida izohlanadi. Chunonchi, "Muqanna" dramasi g'oyaviy-kompozitsion negizi quyidagi uch asosga: tarixiy haqiqatga, badiiy to'qimaga va xalqning Muqanna haqidagi to'qigan rivoyatlariga bevosita tayanilgan.

II BOB. SHOIR IJODIDA ADABIY ERTAK VA DOSTONLARNING O'RNINI

2.1. “Zaynab va Omon” dostonida epiklik va an’ana talqini

Hamid Olimjon 30-yillarda turli mavzularda rang-barang lirik she’rlar yozish bilan birga, anchagina ballada va dostonlar ham yaratgan. Shoirning “Ikki qizning hikoyasi”, “Zaynab va Omon” kabi asarlarida lirika bilan epos xususiyatlari chambarchas bog‘lanib qo‘shilib ketgan va yaxshi badiiy natija bergan. Shoir ijodida “Zaynab va Omon“ dostoni katta o‘rin tutadi. Unda Hamid Olimjon ijodining yangi qirralari va o‘zbek she’riyati imkoniyatlari cheksizligi yana bir karra namoyon bo‘lgan. Doston liro-epik usulda yozilgan, unda voqelikning epik tasviri, qahramonlar xarakterini ochib beruvchi tavsif, syujet muallifning hissiy-ta’sirli munosabati bilan uzviy bog‘liq holda ifodalanadi, ya’ni Hamid Olimjonning o‘zi dostonning bosh qahramonlaridan biridir. Biz uning voqelikka bo‘lgan lirik munosabati va lirik kechinmalari orqali hayot manzaralarini yanada chuqurroq his etamiz, dostonda kuylangan mehnat romantikasi va yuksak insoniy sezgilarga to‘la ishonch hosil qilamiz.

“Zaynab va Omon” dostonida yangi inson, erkin sevgi va yangi urf-odat muammosi ko‘tarilgan va mahorat bilan tasvirlanib, hal etilgan. Asarda yangi zamon nafasi ona diyorga mehr-muhabbat tuyg‘usi bilan birgalikda ifodalanadi

2.2. Adabiy ertaklarda uydirma va reallikning uyg‘unligi

Xalq og‘zaki ijodi Hamid Olimjonni shoir sifatida shakllantirgan bosh omil desak xato qilmagan bo‘lamiz. Shoir ijodini nurlantirib, hatto jonlantirib turgan bu hayotbaxsh manba uning qoniga ajdodlaridan o‘tgan. “Oygul bilan Baxtiyor” dostonida adabiyotni tilidan to obrazlarigacha, syujetidan to g‘oyaviy mazmunigacha – hammasini chuqur xalqchil qilish uchun kurashdi va bunga erishdi. Dostonda Oygulning umumlashma obrazida o‘zbek ayollarining xalq baxt – saodati yo‘lida ko‘rsatgan mardligi, qahramonligi gavdalandirilgan. Hamid Olimjon ta’kidlaganidek: “Xalq ongida go‘zallik tushunchasi – mardlik, adolat, haqiqatning hokimligi tushunchasi bilan ajralmas bog‘langan. Odamgarchilikning biror kun qat’iy yengajagi xalq ongida zuhur topadi. Buning uchun esa qahramon bo‘lmoq, mard bo‘lmoq va dushmanlar bilan olishmoq lozim. Adolat o‘rnatish uchun botir bo‘lish zarur. Maqsadga yetmoq uchun kurashmoq lozim”□. Oygul xarakterida zamonamizga hamohang bo‘lgan shu xususiyatlarni ko‘rsatishga alohida ahamiyat berildi. Oygul xarakterining butun go‘zalligida qahramonlik, adolat va haqiqatning yengishiga ishonch tuyg‘usi ifodalangan.

UMUMIY XULOSALAR

Hamid Olimjon adabiyotning turli janrlarida qalam tebratdi. Zamondoshlari hayotini haqqoniy aks ettirgan ko'pgina masnaviyalar, ocherk va hikoyalar yaratdi, drama janriga qo'l urib, "Muqanna", "Jinoyat" kabi sahna asarlarini yozdi, mumtoz adabiyotimizni sinchkovlik bilan o'rganib, uning taraqqiyot qonunlari haqida teran va ko'lamli fikr yuritdi. Uning o'zbek adabiyoti tarixi, folkloristikasi, XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyotiga oid ko'plab tadqiqotlari hanuz o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda.

Shoir ijodini mavzu jihatdan rang-barangligini ajratib olishga erishildi. Shoirning ertak va dostonlarida yosh avlodga xos o'tkir ijtimoiy muammolarning badiiy tasviri markaziy o'rinda turishini chuqur tahlillar asosida o'rganildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I. O'zbekiston buyuk kelajak sari. Toshkent:. O'zbekiston. 1998.-B.688.
2. Karimov I. Tarixiy xotirasiz kelajak yo`q. Toshkent:. Sharq. 1998. 3-bet.
3. Karimov I. Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor-T.:2009.40 b .
4. Karimov N. Hamid Olimjon. ma'rifiy-roman. Toshkent. 2009
5. Azimov Sarvar. Hamid Olimjon abadiyati. T.: 1967.
6. Mamajonov S. Shoir dunyosi. T.: Adabiyot va san'at, 1974, 224 b.
7. Mamajonov S. Teranlik T.: 1987,91-b.
8. Karimov N. Hamid Olimjon. T.: 2008.
9. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. T.: 2008. 456 b.
10. Sen elimning yuragida yashaysan. T/: 1973. 128 b.
11. Qo'shjonov M. Saylanma. T.:, Adabiyot va san'at.1992, 124-146- b.
12. Hamid Olimjon. Mukammal asarlar to'plami. O'n tomlik. T.: 1982-1985.
13. Hamid Olimjon O'rik gullaganda. She'rlar, drama. T.: 1990.296 b.
14. Hamid Olimjon. Ertaklar. T.: Adabiyot va san'at, 1989. 80 b.
15. XX asr o'zbek adabiyotida Hamid Olimjon ijodining o'rni. Shoir tavalludi 100 yilligiga bag'ishlangan respublika konferensiya materiallari. Qarshi 2009. 242 b.
16. "Sharq yulduzi", "Jahon adabiyoti" jurnallari hamda "O'zAS" gazetalari.
 1. www.ecoform.sk.uz
 2. www.edu.uz
 3. www.edunet.uz
 4. www.istedod.uz